

CREAȚIA CORALĂ CU CARACTER RELIGIOS COMPOZITORILOR DUMITRU GEORGESCU KIRIAC ȘI IOAN D. CHIRESCU

-REZUMAT-

Cuvinte cheie: monodie, muzică bizantină, ison, creație liturgică, plan modal, plan tonal, polifonie, armonie, liturghie, tonalitate, melos bizantin, tehnici de compoziție, discurs muzical, creație corală, literatură religioasă.

În cultura și mentalul societății românești, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au apărut mutații și evenimente care au marcat profund istoria poporului român, având repercursiuni în toate domeniile de activitate. În acest context, coordonatele vieții sociale erau definite în spiritul cunoașterii, a conștientizării importanței și chiar a unicității proceselor istorice și a comportamentelor naționale,¹ care anticipau drepturi fundamentale, între care dreptul primordial de a-și afirma independența și suveranitatea.

Introducerea cântărilor armonizate în viața liturgică bisericească a marcat o nouă etapă în emanciparea creațiilor sacre românești, ce va individualiza muzica bisericească românească, de factură corală, în spațiul ortodox universal. Specificitatea oferită patrimoniului artistic bisericesc are o puternică amprentă muzicală bizantină care, exprimată în tehnica și limbajul artei europene, în special polifonie și armonizare, îi oferă un plus de vigoare și autenticitate în peisajul artistic și religios deopotrivă.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în viața muzicală europeană, *expresivitatea și bogăția coloristică* a modurilor încep să se impună, cu multă putere de înnoire, pe plan muzical religios. Un număr însemnat de cercetători și muzicologi, grupați în cadrul *Școlii Cantorum* de la Paris, au readus, prin lucrările lor, în atenția lumii muzicale, *cântarea gregoriană și cea populară dinăuntrul și dinafara granițelor Europei*². Noua direcție din cultura europeană a dinamizat și muzica românească, iar concomitent cu mișcarea de restaurare a

¹ Alexandru D. XENOPOL, *Națiunea Română*, Editura Albatros, București, 1999, pp. 5-6

² Lect. Sebastian BARBU-BUCUR, *Axionul Învierii armonizat de D.G. Kiriac*, în revista *Glusul Bisericii*, nr. 7-8, București, 1975, p. 696

cântului gregorian, se inițiază *mișcarea pentru restaurarea muzicii eclesiastice bizantine, în prima și autentică ei frumusețe*³.

Unul dintre aspectele esențiale ale cântului în biserică, este **compatibilitatea sonorității** creației muzicale religioase cu **textul liturgic** pe care îl însuflețește, iar *cuvântul (cuvintele) se integrează slujbei ortodoxe, fiind în slujbă ca parte esențială a ei - nu există slujbă fără cuvânt - el luminează slujba, descoperindu-se totodată pe sine însuși*⁴, căci *menirea muzicii corale religioase, ca și a celei melodice de tradiție bizantină, este de a fi cântată în biserică, însoțind desfășurarea celui mai frumos spectacol dramatic religios: Sfânta Liturghie*.⁵ Compozitorul Dumitru Georgescu-Kiriac, închinându-și cale de o viață munca și cercetarea pe tărâmul creației folclorice și religioase deopotrivă, a dorit să lase moștenire poporului român și Bisericii Ortodoxe Române, o pagină de literatură muzicală corală, cu modalități moderne de compoziție deprinse în Occident, bine conturată în **stilul kiriac**. Cu toate că Dumitru Georgescu-Kiriac nu a ocolit utilizarea procedeelelor moderne de compoziție precum armonia, polifonia ș.a, a rămas fidel cântării psaltice moștenite.

Considerată a fi cea mai reprezentativă lucrare din colecția creațiilor sale, *Liturghia Psaltică* este o amplă lucrare, în care este valorificată din plin tema bizantină a cântării tradiționale “*relevând un univers sonor articulat în ecouri modale care trimit în vremuri arhaice*”,⁶ această lucrare bucurându-se de o apreciere deosebită din partea compozitorului George Enescu care o considera *un etalon pentru creația corală de gen*.⁷

Traectoria pe care întreaga creație corală religioasă românească a urmat-o încă de la prima armonizare completă, cu care se încheie secolul al XIX-lea și se deschide secolul al XX-lea, și anume *Liturghia Psaltică* a lui Dumitru Georgescu Kiriac, trecând pe la *Liturghia Psaltică* a lui Paul Constantinescu și *Liturghia*

³ George BREAZUL, *D. G. Kiriac*, ediție îngrijită de Titus MOISESCU, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, București, 1966, p. 19

⁴ Pr. Vasile GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe)*, Editura Universității “Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, p. 26

⁵ Diac. Prof. Dragoș ALEXANDRESCU, *Ghidul dirijorului de cor bisericesc*, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 1998, p. 10

⁶ Octavian Lazăr COSMA, *Hronicul muzicii românești*, Vol. VII, Editura Muzicală, București, 1976, pp. 296-297

⁷ Vlad Gheorghită STROE, *Interdependențe structurale și stilistice între folclorul românesc și muzica bizantină în Preludiul la unison de George Enescu*, în revista *Muzica*, nr. 2/2012, p. 41

Psaltică a lui Nicolae Lungu, este remarcabilă, întru cât ne înfățișează faptul că simțul modalului primează în elaborarea armonică și polifonică, iar tehnicile folosite în practica mai veche corală bisericească (*isonul, antifonia, pedala*) își regăsesc un loc de frunte în noua abordare a cântului liturgic.

Lucrare-sinteză a gândirii și viziunii originale asupra muzicii psaltice românești și a limbajului armonic și polifonic, *Liturghia Psaltică*, reprezintă o paradigmă unicat pentru epoca în care a fost expusă. Nevoia de autenticitate determină pe autor, să contureze sonorități care să rezoneze cu *melosul românesc*, în care tradiționala muzică bizantină, care a dăltuit de-a lungul secolelor suflete de muzicieni români dar și simpli credincioși, să se regăsească într-o arhitectură muzicală modernă, care să invite la descoperirea sublimității liturghiei creștine. Odată realizat acest mare pas, lucrarea se va constitui ca prototip pentru alte compoziții liturgice, numeroși muzicieni folosind matricea formală sau structurală a Liturghiei Psaltice, pe care o vor dezvolta într-un stil propriu, expresiv.

Apropierea de două mari tradiții de interpretare și cânt, melodică bizantină și muzica palestriniană, determină ca eforturile de conjugare în procesul de creație să apară asemeni unei originale sinteze între ethosul psaltic și limbajul european. Originalitatea acestei maniere componistice determină apariția stilului propriu al compozitorului, *stilul Kiriatic*, recunoscut pentru ingeniozitatea expunerii temelor bizantine în permutări polifonice, într-o expresivă scriere muzicală românească. Din această perspectivă, Dumitru Georgescu Kiriatic deschide un nou parcurs în Școala românească de compoziție a muzicii corale, într-un demers ce se va construi ca paradigmă pentru urmașii săi.

Una dintre caracteristicile de bază în ceea ce privește mijloacele de prelucrare muzicală aplicate de către Dumitru Georgescu-Kiriatic monodiei psaltice este buna conviețuire între modal și tonal, echilibrul realizat între aceste două modalități de gândire și organizare sonoră. Compozitorul utilizează cu precădere relațiile plagale între acorduri, cadențele de culoare modală, bazate pe răsturnările acordice în cadrul înlănțuirilor de acorduri aflate în relații autentice, cu scopul de a diminua impresia de centru gravitațional al tonalității. Principalele trăsături stilistice a creațiilor liturgice plămădite de compozitor sunt valorificarea melodicii bizantine

psaltice fie sub forma citatului, ușor modificat din punct de vedere melodic-ornamental, fie sub forma creațiilor în stil, ambele înveșmântate într-o haină armonico-polifonică în care contrapunctul și factorul modal joacă un rol primordial.

Dintre *parametrii stilistici* cu care Dumitru Georgescu Kiriac a atins performanța componistică, revelând construcția tehnică și elementele de mare expresivitate, amintim:

- melosul bizantin tradițional încadrat în cântul celor opt glasuri;
- corespondența cu stilistica melodică bizantină;
- utilizarea tehnicii de realizare corală pe lângă ritmica simplă într-un contur palestrinian;
- utilizarea celor mai sugestive indicații de caracter, respectiv a unor formulări melodice adecvate scriiturii bizantine.

Fără îndoială că tradiția bizantină, așa cum este ea păstrată în muzica ortodoxiei creștine și în folclorul popoarelor din Europa de Est, va constitui un izvor care va alimenta setea de cercetare muzicologică, atât pe filonul tradițional bizantin, cât și asupra dezvoltării artei corale bisericești, așa cum au făcut-o compozitorii **Dumitru Georgescu Kiriac**, dar și ucenicii săi (dintre care amintim pe **Ioan D. Chirescu**), cărora le-a insuflat această dragoste pentru conturarea unei literaturi corale autohtone, care să ne reprezinte și să ne afirme identitatea muzicală, *“un stil autentic de exprimare și pentru compoziția coral-liturgică destinată Bisericii Ortodoxe Române, acesta este scopul pentru care Kiriac și-a dedicat o viață și care, de pe poziția unui patent stilistic, prin discipolii săi, va străbate secolele ce vin.”*⁸

Mult mai elaborate din punct de vedere ritmic și armonic, Liturghiile lui Ioan D. Chirescu după Glasul al VIII-lea, dar și cea după Glasul al V-lea, au ca punct de plecare în construcția armonico-polifonico-ritmică, drumul deschis de înaintașul său, maestrul Dumitru Georgescu Kiriac, fidelul luptător în apărarea și păstrarea ethosului nostru folcloric național.

Punctul de greutate al creației lui Ioan D. Chirescu îl constituie muzica religioasă, începând de la miniaturile corale religioase și până la monumentalele

⁸ Valentin GRUESCU, *Liturghia corală de tradiție bizantină pe drumul clasic al desăvârșirii* (teză de doctorat), București, 2003, p. 145

Liturghii și Concerte religioase. În domeniul muzicii religioase, compozitorul Ioan D. Chirescu poate fi considerat continuatorul direct al lui Dumitru Georgescu-Kiriac, preluând de la înaintașul său modul de exprimare în care armonia este îmbinată cu polifonia. Alături de Gheorghe Cucu, Nicolae Lungu, Sabin Drăgoi, Theodor Teodorescu, Ioana Ghica Comănești, Paul Constantinescu, Ioan D. Chirescu reprezintă cea mai prolifică generație de compozitori, de după Dumitru Georgescu-Kiriac, care s-au impus în muzica religioasă atât din punct de vedere calitativ cât și sub aspectul volumului mare de lucrări care au intrat în patrimoniul muzical.

Sub aspectul stilului componistic, Ioan D. Chirescu se remarcă prin modalitățile ingenioase de lucru, utilizând în liturghiile sale procedee diversificate, precum: antifonia sau dialogul între voci, repartizarea melodiei la cele patru voci prin fragmentarea acesteia, schimbarea metro-ritmică a temei, augmentarea și comprimarea acesteia, folosirea gamelor melodice pentru a obține efecte acustice monumentale, imitațiile la diferite intervale melodice și la distanțe diferite, strettouri, toate folosite cu scopul dinamizării discursului muzical. La toate aceste modalități componistice se mai adaugă efectul isonului (sau pedalei) - la care compozitorul apelează în toate lucrările sale - angrenaj sonor modal ce valorifică cel mai bine melosul modal psaltic.

Stilul neo-modal al muzicii religioase românești leagă tradiția bizantină cu tehnica compoziției occidentale, într-o unitate organică. Premisele pentru această sinteză sunt legate în România, în mod deosebit, de poziția geografică a țării noastre care se află în ceea ce privește limba, cultura și religia, într-un punct de intersecție între Est și Vest; pe de o parte românii sunt singurul popor în spațiul slav care aparține familiei de limbi romanice, iar pe de altă parte singurul popor de gintă latină, care mărturisește credința ortodoxă. Stilul neo-modal și-a propus drept scop să reactualizeze legătura muzicii românești cu comunitatea culturală vest-europeană, fără a renunța la apartenența ei, la spațiul cultural bizantin.

În critica muzicală a vremii sau în istoriografia de specialitate, maestrul Kiriac este menționat ca autentic reformator al muzicii liturgice de factură corală, care a oferit spațiului eclezial o nouă interpretare a muzicii sacre, în care esența

esența melosului să fie exprimat formal printr-un limbaj modern. Actul său creator poate fi considerat un manifest misionar al creștinismului, un important reper în avântul de modernizare și emancipare a spațiului sacru românesc, în care muzica este parte integrantă. Beneficiind de experiența unei șederi fructoase în vestul european, și cunoscând cultura și spiritualitatea apuseană, Dumitru Georgescu Kiriac va întreprinde un important proces artistic, care va avea finalitate inițierea curentului coral autohton în Biserica Ortodoxă Română. Autenticitatea demersului său va fi evidențiată nu doar de lucrările corale prezente în cafasurile bisericești, ci mai ales de pepiniera de muzicieni pe care a cultivat-o și a crescut-o, susținând tinerii care, mai apoi, vor desăvârși parcursul artistic creator al maestrului.

Dumitru Georgescu Kiriac reprezintă un ambasador al muzicii corale românești, fie de factură religioasă, folclorică sau patriotică, pe constelația istoriei muzicale care, fără să urmărească acest lucru a scris totuși istorie corală românească dar, realizarea sa cea mai importantă, a fost *sincronizarea cu Occidentul și manifestarea propriei originalități*.

Pe lângă moștenirea corală pe care Dumitru Georgescu Kiriac a lăsat-o tuturor românilor pasionați de literatura, pe lângă faptul că a imprimat ucenicilor săi dragostea pentru valorificarea în creațiile corale a acestui tezaur național, aflat în conștiința poporului roman și a celor care au scris istorie (fie cu sângele lor, fie cu *armele culturale ale artelor*), a lăsat desigur îndemnul (după cum îi scria ucenicului său Ioan D. Chirescu): *rămâne la voi, urmașii, să mergeți înainte pe calea deschisă, căci am încrederea că numai asta este singura cale pe care am putea lăsa și noi...o urmă.*⁹

⁹ Ioan D. CHIRESCU, *D. G. KIRIAC (Spicuri din scrisorile sale)*, Tipografia Bucovina, București, 1932, p. 14